

Vita ceu harmonia. Jiří Carolides, básník a skladatel mezi císařským dvorem a Novým Městem pražským¹

Marta Vaculínová – Petr Daněk

Úvod

Kdybychom hledali v národnostně, konfesně, kulturně a sociálně pestré předbělohorské společnosti osobnost, která by svým životem a tvorbou reprezentovala český podíl či přínos k jedinečnosti zvláště jejího rudolfinského období, pak bychom jako vzorový mohli použít příběh humanisty, básníka, literáta a skladatele Jiřího Carolida z Karlsperku (1569–1612). Jeho básnický talent či dispozice užívat znalosti latiny k tvorbě humanistické poezie z něho už za jeho života udělaly známou osobnost, která byla oceňována nejen v okruhu domácí měšťanské společnosti, ale i v prostředí pražského císařského dvora a české šlechty. Kultivovaná poezie mu získala příznivce doma i v zahraničí, ačkoli sám pravděpodobně nikdy hranice českého království nepřekročil a byl pevně spojen s Novým Městem pražským, kde prožil téměř celý svůj život. A znalost *ars musica*, včetně její interpretace i kompozice, ho zařadila mezi spolutvůrce tehdejší hudební kultury.

Jiří Carolides je tak vedle Jana Campana vnímán jako jeden z nejvýznamnějších básníků z měšťanského prostředí rudolfinských Čech. Jeho básnickému a skladatelskému dílu však v odborné literatuře nebyla věnována dostatečná pozornost, ačkoli o jeho významu není pochyb.² V očích dřívějších badatelů mu uškodilo zejména to, že pěstoval drobné básnické žánry považované za módní a povrchní, jako jsou například anagrammata či symbola. Předložená studie, která navazuje na snahu autorů o mezioborový pohled na významné představitele české hudební měšťanské kultury vrcholné renesance (Jiří Cropačius, Jan Sixti z Lerchenfelsu, Jan Campanus, Kašpar Cropačius),³ se pokouší o opravení tohoto

1) Článek vznikl v souvislosti s projektem GAČR 22-03419S, *Podoby humanismu v literatuře českých zemí II* realizovaném ve Filosofickém ústavu České akademie věd.

2) MARTÍNEK, Jan: *O předních představitelích latinského humanismu v Čechách*, Zprávy Jednoty klasických filologů, roč. 6, 1964, č. 1, s. 18–25 (dále MARTÍNEK 1964).

3) *Cropaciana. Verše Kašpara Cropačia s hudebním doprovodem, 1560–1562*, ed. Petr Daněk – Marta Vaculínová, KLP, Praha 2018; VACULÍNOVÁ, Marta – DANĚK, Petr: *Amicus immusicus. A Study on the Tradition of the Idea*

zavedeného hodnocení novým zpracováním jeho literárního i hudebního odkazu. A to s vědomím jejich provázanosti. Málokterému z českých básníků a hudebníků vrcholné renesance se totiž podařilo uplatnit na císařském dvoře. Jiří Carolides to dokázal, a navíc neztratil kontakt s měšťanskou společností, ze které vyšel, ale zůstal v ní pevně zakotven. Jeho hodnost *poety laureata*, korunovaného básníka, jej předurčovala k účasti na literárních a hudebních aktivitách vzdělanců na císařském dvoře, zároveň však byl uznáván ve společnosti českých nekatolických měšťských intelektuálů a literátů. O jeho hudebních aktivitách však víme mnohem méně než o literárních, přestože hudba – a zejména duchovní – jej provázela od mládí a první jeho známý samostatný počín v této oblasti spadá již do doby pražských univerzitních studií. Hudební či skladatelské aktivity jsou pak doložitelné až do konce jeho života.

Carolidův život, kontakty a laureace

Jiří Carolides (Georgius Carolides Pragenus, později Georgius Carolides a Carlsperga, česky Jiří Karel nebo Karolides z Karlsperka) se narodil jako jeden ze čtyř synů Karla Mělnického z Karlsperka (1534–1599) a jeho první manželky Kateřiny Benešové.⁴ Osobnost otce byla pro Carolida velmi důležitá a byl to právě on, kdo jej podporoval ve vzdělávání a básnické činnosti. Úzký vztah s otcem naznačuje i příjmení Carolides = Karlův syn. Karel Mělnický byl novoměstský měšťan a profesí stavitel, realizoval např. stavební úpravy v kostele sv. Václava na Zderaze a vedl stavbu Šitkovských mlýnů a souvisejících budov. Jeho stavební deník z let 1589–1593, první dochovaný tohoto druhu v češtině, je dnes uložen ve Strahovské knihovně.⁵ Byl také literárně činný, psal česky a některé jeho básně zachoval Jiří Carolides ve svých tiscích. České rýmované verše s akrostichem *Carolus Mielnický* najdeme v tisku oslavujícím stavbu kostela v Litiči roku 1596.⁶ Pod iniciálami K. M. z K. (= Karel Mělnický z Karlsperka) vystupuje zřejmě i jako autor českého rýmovaného překladu řeči svatého Augustina,

of Jan Campanus as a Composer, Hudební věda, roč. 56, 2019, č. 2, s. 165–185 (dále *Amicus immusicus*); VACULÍNOVÁ, Marta – DANĚK, Petr: Musicus et poeta trilinguis. *New Findings about the Life and Work of Jiří Cromptius Teplický / Musicus et poeta trilinguis. Nové poznatky o životě a díle Jiřího Cromptia Teplického*, Musicalia, roč. 12, 2020, č. 1–2, s. 6–29 (anglická verze), s. 30–49 (česká verze); VACULÍNOVÁ, Marta – DANĚK, Petr: „Caesaris olim Musicus ille“, *Jan Sixti z Lerchenfelsu (ca 1565–1629)*, zpěvák Rudolfa II. a litoměřický probošt, Muzikologické fórum, roč. X, 2021, č. 1–2, s. 161–182.

4) Přehledné informace o Carolidově životě a díle podává TRUHLÁŘ, Josef – HRDINA, Karel – HEJNIC, Josef – MARTÍNEK, Jan: *Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě 1* (dále jen *Rukověť*), Academia, Praha 1966, s. 326–346, nejnověji KOLÁŘOVÁ, Jana: *Carolides of Carlsperk, Georgius*, in: *Companion to Central and Eastern European Humanism, Vol. 2. The Czech Lands, Part 1*, ed. Lucie Storchová, De Gruyter, Berlin – Boston 2020, s. 238–246. O Karlu Mělnickém JÁSEK, Jaroslav: *Karel Mělnický z Karlsperka, měšťan a stavitel*, in: *Pražské měšťské elity středověku a raného novověku: jejich proměny, zázemí a kulturní profil*. Sborník příspěvků z 21. vědecké konference Archivu hlavního města Prahy, uspořádané ve spolupráci s Institutem mezinárodních studií Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy ve dnech 1. a 2. října v Clam-Gallasově paláci v Praze, Praha 2004, s. 125–130 (dále JÁSEK). Jeho stručný soudobý životopis je obsažen v pohřební řeči Samuela Albina v tisku Jiřího Carolida *Parentalia ... D. Carolo Mielniczky a Carlsperga* (dále jen *Parentalia*), Pragae: apud Ioannem Schumanium Ioannis Haeredem [1601], A1a–B4b.

5) Knihovna Královské kanonie premonstrátů na Strahově (dále Strahovská knihovna), rukopis DG V 8-10. Edice in: *Šitkovská vodárna a Karel Mělnický*, ed. Jaroslav Jásek a Michal Fiala, Scriptorium, Praha 2004.

6) *Fundatio templi Liticensis ... a M. Georgio Carolide a Carlsperga*, Pragae: Anna Schumanniana 1596 (dále jen *Fundatio*).

otištěného dvorním básníkem Hieronymem Arconatem.⁷ Na tisku se podílel latinskou verzí i jeho syn (G. C. P. C. = Georgius Carolides Poeta Caesareus). Karel Mělnický byl nobilitován společně se synem Jiřím 29. 10. 1596. K erbů byl při polepšení 19. 10. 1604 přijat rakovnický měšťan Havel Toužil, krevní strýc; Adam Rosacius, měšťan Sušice,⁸ Adam Chytraeus, měšťan Brandýsa nad Labem, Adam a Jáchym Kršňákové z Tábora, přátelé krevní a příbuzní; Václav, Samuel, Daniel a Jakub, Carolidovi bratři. 18. 8. 1611 přibyl ještě Václav Vodička, primas Německého (dnes Havlíčkova) Brodu.⁹

Nevíme, kterou latinskou školu v Praze Jiří Carolides navštěvoval. Vyšší studium absolvoval na pražské akademii, roku 1589 se stal bakalářem, roku 1593 magistrem. Za studií se sprátelil se Sofoniášem Rosaciem, pozdějším žateckým písařem, a toto přátelství přetrvalo až do Carolidovy smrti.¹⁰ Po absolvování bakalářského studia odešel na učitelské místo do Písku, kde je doložen v letech 1591–1592. Písecké městské radě dedikoval svou první básnickou sbírku *Epigrammatum liber primus*.¹¹ K jeho píseckým mecenášům patřil Samuel Ladýř (Ladirius). Jeho syn Mikuláš studoval v letech 1589–1594 na akademii v Altdorfu u Konrada Rittershausena a je pravděpodobné, že prostřednictvím Ladýřů se Carolides s altdorfským profesorem seznámil.¹² Ještě jako učitel v Písku roku 1592 mu napsal epithalamion, které Rittershausen spolu s dalšími vydal tiskem.¹³ Prostřednictvím Rittershausena navázal Carolides kontakty s dalšími altdorfskými a norimberskými učiteli, jak dokazuje jeho korespondence i vzájemná výměna básní. Patřil k nim Georg Rehm (Remus) či Caspar Schoppe (Scioppius), student v Altdorfu v roce 1594,¹⁴ jehož pozdější konverze vzbudila

7) ARCONATUS, Hieronymus: *Oratio S. Patris Augustini in obsessione ab exercitu barbarorum*, Pragae: s. t. [1596]. O autorovi KÜHLMANN, Wilhelm: *Arconatus, Hieronymus* [heslo], in: Killy Literaturlexikon. Autoren und Werke des deutschsprachigen Kulturraums, Band 1, De Gruyter, Berlin – Boston, s. 190. *Oratio S. Augustini* Kühlmann označuje jako dílo zrcadlící atmosféru pražské kultury. O Arconatovi více v pozn. 32.

8) Přijetí Rosacia k erbů Carolidů oslavil Konrad RITTERSHAUSEN tiskem *Insignia et symbola Carlspergiana*, Pragae: typis Schumannianis 1606.

9) JÁSEK, op. cit. v pozn. 4, s. 129.

10) Rosaciovi věnoval Carolides celou řadu básní a ve své závěti mu svěřil dohled nad vzděláním svého syna Jana Karla (Archiv hlavního města Prahy, Kniha testamentů, rkp. 2209, fol. 410^v–411^v).

11) *Epigrammatum liber primus ... secundus*, Pragae: Typis Danielis Adami a Weleslavina 1591. *Rukověť* uvádí pouze titul tisku, považovaného tehdy za ztracený, rozpis jednotlivých básní podle exempláře ve Vratislavi, Biblioteka Uniwersytecka 4 O 10/4,5 bude vydán zvlášť.

12) Heinrich KUNSTMANN, *Nürnberger Universität Altdorf und Böhmen*, Böhlau, Köln 1963, s. 43, považoval za pravděpodobné seznámení v Praze, kterou však Rittershausen navštívil roku 1586 a poté až 1596, kdy se už s Carolidem znal.

13) Tamtéž, s. 43, pozn. 59. Jednolist vydaný u Daniela Adama z Veleslavína je dochován ve Staats- und Universitätsbibliothek Hamburg (Supellex epistolica, 47, 284, RHB 6, s. 76–77) i v tisku *Amores Conradi Rittershusii* (Altdorf: Lochnerus 1592), zde se Carolides tituluje jako „Georgius Carolides Pragenus, Ludi-Rector in inclitya Piska Bohemorum“. Carolides přál Rittershausenovi i k druhému sňatku 20. 6. 1609, tato báseň se zachovala pouze v rukopise (Hamburg, Supellex epistolica 47, 371). Zřejmě byla součástí většího celku, ve stejné pozůstalosti jsou ještě dochována rukopisná epithalamia od Jana Filického, Nicolaa Maia, Adama Rosacia a Johanna Steinmetze.

14) Dochoval se list Schoppeho Carolidovi: *Gasparis Schoppi[i] Fr. Suspectarum Lectionum Libri Quinque*, Noribergae: Paul Kaufmann 1597, V, 15, s. 358–360, v němž se na něho obrací jako na přítele Rittershausena a konzultuje s ním nejasná místa v tisku Plautových *Bakchantek*. Schoppe napsal Carolidovi také báseň proti Jizbickému nazvanou *In gloriosum Thersiten Carolidomastigen*, in: *Conflagratio Giczinae*, Pragae: typis

v nekatolických kruzích velké pobouření; a snad také rodina Camerariů, jak dosvědčuje Carolidův list Joachimovi II. Camerariovi z roku 1598.¹⁵ Rittershausen zůstal po celou dobu s Carolidem v kontaktu, inspiroval jej k básnickým dílům, vyměňovali si básně i knihy. Nakonec byl jediný, kdo po Carolidově smrti vydal tiskem jeho řecko-latinské epicedium jako součást tisku věnovaného Martinu Bacháčkovi.¹⁶ Pozdějšího data jsou Carolidovy kontakty s Rittershausenovým altdorfským kolegou Georgem Rehmem, jenž přispěl roku 1612 do jeho bilanční sbírky *Silva carminum*.¹⁷

Spojení s Prahou Carolides během píseckého pobytu nepřerušil, jak ukazuje i obsah druhé knihy *Epigrammat* z roku 1591, který je věnován jeho pražským patronům a přátelům. Jak jsme už zmínili výše, Carolides příliš necestoval¹⁸ a většinu svých aktivit vyjma krátké písecké epizody soustředil do Prahy. Po návratu a ukončení magisterského studia působil ještě krátce jako učitel ve škole u sv. Martina na Starém Městě pražském, ale již roku 1594 pedagogické profese zanechal a oženil se s vdovou po Vítu Seliniovi Salomenou, s níž měl syna Jiřího Karla. Carolidovu ženitbu i narození syna doprovázeli přátelé z Čech a jediný cizinec (Rittershausen) sborníky příležitostných básní.

Mezi gratulanty k narození Carolidova syna byl i Samuel Radešínský z Radešovic, *poeta laureatus* a Carolidův spolužák¹⁹ a předchůdce na škole sv. Martina. Ten svými verši provázel již Carolidovu prvotinu *Ionas propheta Dei*, vydanou roku 1587. K rozšíření Carolidovy popularity jako básníka nepochybně přispěl také Daniel Adam z Veleslavína, jenž si pro své tisky nechával psát průvodní básně a zejména básně na erby (*in insignia*) patronů. S rostoucí popularitou se Carolides stával básníkem, jehož verše se otiskovaly na počátku příležitostných sborníků či přímo na titulních listech tisků. Nepočítáme-li Rittershausena,

M. Danielis Adami 1597, A6a; a gratuloval mu k narození syna v Praze roku 1597 (*Parentalia*, op. cit. v pozn. 4, Epigr. 2, 8). Vydavatel Schoppeho korespondence JAITNER, Klaus (Hrsg.): *Kaspar Schoppe: Autobiographische Texte und Briefe. Band 2: Briefe, 5 Teilbände*, C. H. Beck, München 2012, tento list nezná, uvádí pouze zmínku o Carolidovi v dopise Schoppeho Konradu Rittershausenovi z Říma roku 1599, z níž vyplývá, že byli v korespondenčním styku (Bd. II/1).

15) Bayerische Staatsbibliothek München, Cameraria 13, 98. Edici a regist listu otiskujeme v příloze 1 tohoto příspěvku. Je ovšem možné, že Carolides znal Joachima Cameraria už z dřívější doby, kdy Daniel Adam z Veleslavína vydával právě s Camerariem a Adamem Huberem roku 1596 Mattioliho herbář, do něhož Carolides přispěl úvodní a závěrečnou básní.

16) *Memoriae ... M. Martini Bachacii ... epicedia*, Norimbergae: typis Abrahami Wagenmanni 1613, A5b–A6a. *Rukověť* 1, 327 sice uvádí ještě epicedium od Václava Clementa, jedná se však o omyl, toto epicedium se týká Jana Carolida z Úboče, bakaláře pražské univerzity. V rukopise Jiřího Hanuše Velimského se dochoval opis Carolidova vlastního epitafu se záznamem o jeho úmrtí, viz LINDA, Jaromír: *Soupis rukopisů Západočeského muzea v Plzni*, Západočeské muzeum, Plzeň 2004, s. 9 (sign. 503 A 1).

17) In: *Sophonias propheta*, Pragae: typis Jonathae Bohutsky 1612 (dále jen *Sophonias propheta*), fol. H1a–S3a, předmluva je foliována samostatně jako A1a–AS2b.

18) To konstatoval již MARTÍNEK, Jan: *Vztahy předních humanistů v Čechách k pražské univerzitě (Hasištejnský, Collinus, Carolides, Campanus)*, in: *Martiniana. Studie o latinském humanismu v českých zemích*, Academia, Praha 2014, s. 152–153 (první vydání 1974, dále MARTÍNEK 2014), který toto setrvání na jednom místě považoval za vzácnou výjimku mezi našimi humanisty. Sám Carolides se zcestovalým spíše posmíval, jak o tom svědčí jeho epigram *De ambulone* ve sbírce *Liber epigrammatum ad ... Sigismundum Kozelium*, Pragae: typis M. Danielis Adami 1595, C2b.

19) Oba se stali bakaláři v roce 1589.

zahrnovaly jeho literární kontakty zejména české intelektuály. To se mírně změnilo po Carolidově laureaci.

Slavnostní korunování Carolida na básníka, při němž přijal vavřínový věnec od císařského almužníka Jacoba Chimarrahaea, následovalo po vydání jednolistu s jeho básněmi na habsburské arcivévodě a z něho vycházejícího rozšířeného básnického cyklu *Decas augustissimorum imperatorum*.²⁰ V předmluvě k císaři svěřuje Carolides sebe a svou ochranu Rudolfovi II.: „*meque meosque simul placida tutare sub umbra alarum...*“ Následně v elegických distichách s připojenými básněmi na symbola oslavuje deset habsburských arcivévodů, králů a císařů od Rudolfa I. do Rudolfa II. Tento typ díla, v rakouské literatuře nazývaný *Herrscherreihen* nebo *Herrscherserien*,²¹ často předcházela udělení básnického vavřínu. Doporučující verše Arnolda Helia jsou datovány „*postridie Cal. Iul. Pragae ... anno 1596*“, tedy jen několik dní před laureací.

Samotný obřad laureace dne 12. 7. 1596 provázela básnická díla ostatních laureátů, jak nám dokládají verše určené hlavním protagonistům – Carolidovi a Chimarraheovi, které otiskl Salomon Frenzelius.²²

Sám Carolides po udělení vavřínu podle zvyku přispíval do laureačních sborníků pozdějších korunovaných básníků. Jednalo se o verše, které byly proneseny přímo na obřadu laureace, jehož se korunovaní básníci účastnili. Mnohé z nich známe až z dodatků k *Rukověti humanistického básnictví*, některé byly nalezeny nově. Krátce po své vlastní oslavě laureaci Bartolomaea Bilovia, jehož byl promotorem,²³ roku 1597 přispívá do laureačního sborníku Andrey Calagia z Vratislavi básní *ex tempore* při aktu korunovace,²⁴ 1599 do sborníku oslavujícím comitivu Nicolaa Reusnera,²⁵ roku 1600 píše laureační báseň pro Balthasara Exnera²⁶

20) *Romanorum imperatorum ... domus Austriacae familia*, Pragae: typis Georgii Dacziceni 1596, jednolist; Dobřenského sborník: Strahovská knihovna, sign. DR I 21/b, č. 189; *Decas augustissimorum*, Pragae: typis Venceslai Marini a Genczic 1596.

21) Johannes AMMAN-BUBENIK Carolida jako autora bohužel nezahrnul do své netištěné disertace *Kaiserserien und Habsburger-Genealogien. Die Entwicklung einer Gattung poetischer Habsburgpanegyrik vom 16. bis zum 18. Jahrhundert*, Universität Wien 2013.

22) *De actu Poetico, Quando Georg. Carolides Boëmus, fronde Lauri ex horto Caesareo donatus fuerat*, in: *Epigrammatum pars altera*, Helmstedt: Lucius 1599, 124b–125a. Vlastní Carolidův exemplář ÖNB *35.X.174. Edice veršů LEITMEIR, Christian Thomas: *Words for music, words about music. Salomon Frenzel von Friedenthal's epigrams as source for music history*, in: *Ars musica and its contexts in medieval and early modern culture*, Warszawa 2016, s. 371, 381, č. 11.

23) *Barptolemaei Bilovii Epigrammatum libellus LVI.*, Ienae: s. t. 1604, A 6a–b: *M. Georgius Carolides a Carlsperga ... Barptolemaeo Bilovio Stendalio Semnoni, lauream poeticam 13. Aug. ... 1596 Pragae in Arce Caesarea accipienti*, in *ipso actu coronationis gratulatur*, viz *Rukověť* 6, s. 62; *Bylovii Amores*, Francofurti Marchionum: In officina typographica Friderici Hartmanni bibliopolae anno 1597, C 1b–2a: *Ad M. Georgium Carolidem a Carlsperga, poetam Caes., promotorem et amicum honorandum*.

24) *M. Andreae Calagii Vratislaviensis. Laurea, Vratislaviae: Georgius Bauman 1597, A3b*. Též v *Parentalia*, op. cit. v pozn. 4, 41b.

25) REUSNER, Nicolaus: *Imp. Rudolphi II. comitiva Palatina*, Jenae 1599, viz *Rukověť* 1, s. 343.

26) *Parentalia*, op. cit. v pozn. 4, F6a.

a pro Ludovica Laurentia²⁷ a roku 1601 do sborníku Caspara Cunrada.²⁸ Mimopražských laureací se osobně neúčastnil. Slezan Jiří Martinus (Martinius) Baldhofen ze Zaháně, Biloviův chránělec, věnoval Carolidovi verše u příležitosti své vlastní laureace, která se konala ve Vratislavi,²⁹ podobně také Tobias Aleutner roku 1599³⁰ a Samuel Latochius roku 1601.³¹

Dva básníci z dvorského okruhu psali své verše do Carolidových tisků nejčastěji, totiž válečný sekretář Rudolfa II., Slezan Hieronymus Arconatus,³² který pobýval v Praze v letech 1593 a 1597, a Arnoldus Helius Megapolitanus z Flander, sekretář arcivévodě Maxmiliána. Oba napsali doporučující verše do sbírky *Decas*, za niž Carolides získal básnický vavřík. Arconatovi přispěl do příležitostných tisků nejen sám Carolides, ale i jeho otec Karel Mělnický (*Oratio S. Augustini*, viz výše). Dále společně vydali oslavný spis pro Rudolfa II. o vítězství u Rábu.³³ Arconatus však brzy odešel zpět do Vídně, kde roku 1599 zemřel, a po jeho odchodu se odmlčel i Arnoldus Helius.³⁴ Jejich absencí se vazba Carolida na císařský dvůr oslabila.

Poměrně skromnou básnickou výměnu zaznamenal Carolides u slezských korunovaných básníků (Caspar Cunradus, Balthasar Exner), básně si vyměňoval také s Alžbětou Johannou Westonií, tento kontakt mu zprostředkoval novoměstský lékař Matouš Deník (Matthias Denichius či Denikius).³⁵ Tento jinak neznámý lékař zprostředkoval také kontakt mezi Carolidem a Nicolaem Maiem.³⁶ Kontakt se Slezanem Casparem Cunradem navázal z vlastní iniciativy písemně, aniž ho předtím znal, doporučením byla jeho hodnost korunovaného básníka.³⁷ Z dvorských příležitostných kolektivních děl přispěl Carolides do sborníku

27) *In lauream Laurentio Ludovico Lignicensi mense Iulio anno 1600 absentis collatam*, tamtéž, 35a.

28) *Auspicio atque auctoritate divi Rudolphi II. ... laurea M. Caspari Cunrado Vratisl. per ... Iacobum Chimarrhaeum Ruremundanum ... collata prid. Non. April. (= 4. 4.) 1601*, Lignicii: typis Sartorianis 1601. *Rukověť* 6, s. 94.

29) *Rukověť* 6, s. 202. MARTINUS, Georgius: *Gelomela Martina*, Francofurti: Eichhorn 1600, *Liber primus*, s. 105–106: *M. Georgio Carolidi a Carlsperga, P. C. amico*.

30) *Tobiae Aleutneri Silesii P. C. Epigrammatum miscellorum chilias*, Lignicii: Nicolaus Sartorius 1608, s. 273: *Memineris tui. Symb(olum) M. Georgii Carolidae a Carlsperga P. C. et Novae Pragae secret(ario)*.

31) *Samuelis Latochii Secundi, Cognomento Sommerheltis Brigensis Silesi, Laurifolia*, Francofurti cis Viadrum: Voltzius 1601, s. 210–214: *V. Praestantiss. Dn. Georgio Carolidae, Philosophi, et P. L.*

32) Zemřel již roku 1599. Jeho otec byl také stavitel jako Carolidův. Carolides se snažil získat jeho přízeň, viz pozvání na hostinu s incipitem *Arconate veni, parata cena est (Parentalia)*, op. cit. v pozn. 4, 41ab). Nakonec mu napsal epitaf (*Parentalia* 70b–71a). O přátelství Carolida a Arconata najdeme svědectví i v Arconatových listech vídeňskému dvorskému knihovníku Blotiovi, jemuž Arconatus např. poslal Carolidovu knihu o rakouských císařích *Decas augustissimorum*, viz MENČÍK, Ferdinand: *Latinský básník Jeroným Arconatus*, KČSN, Praha 1896, s. 7. O Arconatovi více FLOOD, John R.: *Poets Laureate in the Holy Roman Empire: A Bio-bibliographical Handbook*, De Gruyter, Berlin – Boston 2011, s. 78–79.

33) *Iaurini in Hungaria ... felicissime recuperati brevis descriptio*, Viennae: Kolbe 1598. Carolides vydal svou báseň znovu ve sbírce *Sophonias propheta*, op. cit. v pozn. 17.

34) Propempticon před odchodem Helia na sídlo arcivévodě Maxmiliána do Tyrol uveřejnil Carolides ve *Farrago symbolica sententiosa*, Praeae: typis Danielis Adami 1597, G8a (dále jen *Farrago*).

35) STORCHOVÁ, Lucie: *Paupertate styloque connecti. Utváření humanistické učenecké komunity v českých zemích*, Scriptorium, Praha 2012, s. 346 (dále STORCHOVÁ). Báseň Deníkovi o Westonii *Parentalia*, op. cit. v pozn. 4, 37ab.

36) *Epigrammatum liber*, in: *Parentalia*, na Elb píše Maius: „Nam tua Denikii quae sunt mihi munere, paucos / Ante dies avide carmina lecta, placent.“

37) STORCHOVÁ, op. cit. v pozn. 35, s. 306.

Johannu Barvitiovi rok po své laureaci a dále také Jacobu Chimarraeovi, jak o tom pojednáme v oddíle o hudbě. Silnější pozici než Carolides měl ve dvorských kruzích i díky své konfesi katolický prelát Jiří Bartholdus Pontanus a k účasti na příležitostných sbornících dvorského okruhu byli ve větší míře zvaní říšští básníci (Paulus Melissus, Johannes Posthius ad.), zatímco domácí byli spíše opomíjeni. To přispělo k Carolidovu roztrpčení, které projevil v mnoha básních, v nichž se vyjadřuje k tomu, jak silnou pozici zabírají Němci na úkor Čechů. Na to reagoval ve vztahu k němu mladý Pavel z Jizbice.³⁸ Po roce 1600 Carolidovy příspěvky v tiscích dvorského okruhu (s výjimkou těch laureačních) už nenacházíme. Zůstal dál uznávaným básníkem, ale spíše v zemské komunitě. Své spisy dedikoval českým a moravským šlechticům a básně si vyměňoval se svými přáteli a příbuznými.

Proti Carolidovi byla v minulosti často vznášena výtka, že vyhledává kontakty s cizinci na úkor domácích.³⁹ Tu je však možno vyvrátit předchozím výčtem i pouhou statistikou – více než dvě třetiny jeho příležitostných básní byly dedikovány domácím intelektuálům a šlechticům, ve dvorských kruzích byly jeho kontakty mnohem skromnější než například Pontanovy, a kontakty s altdorfskými profesory nebyly u českých nekatolických intelektuálů ničím výjimečným – pěstovala je i celá řada humanistů univerzitního okruhu. Z průměru tedy Carolides vybočoval zejména literárními kontakty, které souvisely s jeho hodností poety laureata.

Ačkoli sňatkem získal majetek, o který se musel starat,⁴⁰ Carolides pravděpodobně usiloval o uplatnění v městské správě, jak svědčí např. jeho věnování spisu *Sacrum amplissimo...* roku 1594 staroměstské městské radě. Nakonec se v roce 1598 stal písařem Nového Města pražského. Roku 1599 Carolidův otec zemřel na následky úrazu na stavbě, zemřela také jeho manželka Salomena a její otec Pavel Žďárský, pravděpodobně na mor. Rok poté se Carolides znovu oženil, jeho druhou ženou se stala vdova Dorota Maušvicová z Kostelce nad Labem. Seznámil se s ní na svatbě jejího otce, kosteleckého primasa Martina Říhy, jemuž napsal epithalamium. Tím začaly Carolidovy vztahy s Kostelcem, jeho švagry se sňatkem stali Bartoloměj Martinides a Jiří Hanuš Velimský.⁴¹ Roku 1604 prodali Carolides a jeho žena kostelecké majetky, o dva roky později odešel z Kostelce i Martinides.

Kolem roku 1609 se Carolides stal říšským notářem a členem desetipanského úřadu. Při vpádu Pasovských utrpěl majetkovou újmu, zřekl se veřejného života a věnoval se básnictví.⁴² Roku 1611 těžce onemocněl,⁴³ napsal vlastní epitaf a připravil k vydání svou poslední

38) Tamtéž, s. 285: „In patria fieri nemo...“

39) O tom, že jeho latinská tvorba je dokladem rozsáhlých zahraničních styků a inspirace z cizích zdrojů naposled MARTÍNEK 2014, op. cit. v pozn. 18, s. 152–153.

40) Například roku 1598 se jménem manželky soudil o dědictví, které jí bylo přičteno, jako dokazuje jeho dopis dvorskému sekretáři Janu Milnerovi z Milhauzu, který přeložila Dana MARTÍNKOVÁ: *Poselství ducha. Latinská próza českých humanistů*, Odeon, Praha 1975, s. 259–260.

41) HEJNIC, Josef: *Paměti Jiřího Hanuše Velimského a humanisté doby rudolfínské v Kostelci nad Labem*, Knihy a dějiny, roč. 6, 1999, č. 1/2, s. 1–35, zde s. 8–9.

42) O tom píše v předmluvě k *Silva carminum* (*Sophonias propheta*, op. cit. v pozn. 17, A1b).

43) Sám o tom píše v *Sophonias propheta* L3b–L4a: „Morbi mei caussa, quem 9. Decembr. Anno 1611 hausi.“ Líčí, jak u něho po pitce s dvěma přáteli propukl úporný kašel a dušnost (*asthma*). Snad se jednalo o zápal plic.

básnickou sbírkou *Sophonias propheta*. V ní se loučil s přáteli,⁴⁴ vyrovnával se se svým životem a poprvé otiskl i některé starší, dosud nevydané básně.

Mecenáši a přátelé jako adresáti Carolidových dedikací

Na to, že byl Jiří Carolides *poeta laureatus*, je od něho zachováno poměrně málo tištěných oslav panovníka a básní s ním spojených, ačkoli právě taková poezie se od laureatů očekávala. Kromě krátkých veršovaných panegyriků na Rudolfa v době kolem laureace a později také epicedia ve sbírce *Sophonias propheta* se tamtéž zachovaly oslavné básně věnované Matyáši Habsburskému (česká píseň a latinská básnická skladba o jeho korunovaci roku 1611), připojena jsou také disticha na praporec a na obrazy, které Matyášovi daroval malíř Havel (*a Gallo pictore oblatas*).

Pro Carolida je typické prolínání dedikací šlechticům a členům městských okruhů.⁴⁵ Z příslušníků vyšší šlechty připsal svá díla Jiřímu ze Šternberka, na popud Jiřího Dikasta věnoval tři tisky Trčkům z Lípy (Dikast byl později u Trčků vychovatelem), sestavil sborník epicedií na smrt Adama z Hradce pro jeho syna Jáchyma a veršem ozdobil i úmrtí Jindřicha Slavaty z Chlumu a Johanny z Lobkovic.

Mezi adresáty jeho dedikací z řad nižší šlechty dominují Hodějovští, konkrétně Přeč z Hodějova, jemuž Carolides věnoval dvě velké básnické sbírky, *Satellitium animi* a *Farrago symbolica sententiosa*. V dedikaci připomíná tradici mecenášství básníků v osobě předka Hodějovských, Jana staršího Hodějovského z Hodějova.⁴⁶ Z měšťanských intelektuálů věnoval Carolides své básně např. Danielu Adamovi z Veleslavína, Janu Kocinovi, mezi dalšími adresáty je Václav Radnický ze Zhoře, Adam Skála ze Zhoře⁴⁷ (Carolides napsal chronologické básně na něho a jeho příbuzné), Václav z Paumberku, Václav Šotnovský ze Závořic, Jiří Funk z Olivétu, Zikmund Kozel z Rysenthalu, Mikuláš Vodňanský z Čazarova, Jan Kaliště z Ottenfeldu, Jan Eliščin z Kralic atd. Je třeba zmínit také slavného polského alchymistu Michala Sendivoje, jehož synovi Carolides věnoval zveršované výchovné rady.⁴⁸ Na popud Jana Litického ze Šonova a s použitím jím dodaných informací zpracoval básně o stavbě litického chrámu.⁴⁹ Pavla Prima ze Zvířetína oslovil v dedikaci své sbírky epigramů⁵⁰ zřejmě na radu přítele Jiřího Dikasta, jenž ho Primovi doporučil.

Právě Dikast patřil k Carolidovým nejbližším přátelům a adresátům jeho děl, vzájemně si spolu vyměňovali latinské básně. Básnická výměna je zachycena i pro dalšího Carolidova

44) Dikastovi *Sophonias propheta* Pl1a: „...Mihi reliquum nihil est: Novi connubia et novi / Flere homines cassos lumine, disco mori.“

45) Více STORCHOVÁ, op. cit. v pozn. 35, s. 241 na příkladu Carolidova tisku *Conflagratio Gitzinae*. Dalším příkladem může být básnická sbírka *Satellitium animi*, jejímž adresátem je v první části Hodějovský z Hodějova a v druhé Carolidovi patroni z řad měšťanů.

46) STORCHOVÁ, op. cit. v pozn. 35, s. 128.

47) Carolides napsal chronologické básně na něho a jeho příbuzné, *Parentalia*, op. cit. v pozn. 4, 47a–48b.

48) *Praecepta institutionis generosae indolis iambico dimetro conscripta*, s. l.: s. t. [1598].

49) *Fundatio*, op. cit. v pozn. 6.

50) *Georgii Carolidae ... liber epigrammatum ad ... Paulum Primum a Zvirzetina*, Praegae: typis Ionatae Bohutsky a Hranicz 1609 (dále *Liber epigrammatum*).

přítele Adama Klementa, verše obou vydal Carolides v samostatném tisku.⁵¹ Nelze opomenout ani Sofoniáše Rosacia,⁵² jenž je také adresátem Carolidovy poslední básnické sbírky nazvané nikoli náhodou *Sophonias propheta*. Své přátelství s oběma vystihl Carolides v tomto epigramu:

„Te penes una Dicaste mei, penes altera pars est
Sophoniam. Et quid ego? Totus ubi inveniar?“⁵³

Carolides jako překladatel a básník, jeho vztahy s pražskými tiskaři a s univerzitou

Největší slávu si Carolides získal svou latinskou poezií, která vycházela z domácích kořenů, a přitom odrážela také dobové módní trendy. Podobně jako jeho přítel Bartoloměj Havlík z Varvažova překládal do češtiny, z němčiny přeložil satirickou *Chloubu podagry* od Wilibalda Pirckheimera,⁵⁴ v české a německé verzi vydal výchovný spis věnovaný pánům z rodu Trčků z Lípy,⁵⁵ z češtiny do latiny přeložil na Veleslavínův popud *Confessio Christiani hominis* a svými latinskými básněmi doprovodil celou řadu českojazyčných tisků a překladů z oficín různých tiskařů. Němčinu ovládal na rozdíl od většiny humanistů z univerzitního okruhu velmi dobře, jeho babička z otcovy strany pocházela z Eisenachu a oba prarodiče žili dlouho v Plavně.⁵⁶ Uměl snad také trochu italsky, jak dokazují jeho překlady italských přísloví ve sbírce *Sophonias propheta*, označené „*Ex Italico*“.

Za zmínku stojí i jeho vztah k pražským tiskařům, v němž se mu žádný předbělohorský básník nemůže rovnat. Nejvýznamnější byla Carolidova spolupráce s Danielem Adamem z Veleslavína. Pro jeho tisky psal v letech 1592–1598 latinské průvodní básně i básně na insignia a symbola patronů a mecenášů, které pak přetiskovali i Veleslavínovi dědicové. Společně s Bartolomějem Havlíkem z Varvažova sestavil Carolides také sborník Veleslavínových epicedií.⁵⁷ Spolupracoval i s jinými tiskaři, např. s Annou Šumanovou nebo Danielem Sedlčanským, napsal báseň na insignia a epicedium Jiřího Nigrina.⁵⁸ Svou roli jistě hrálo i to, že profesi tiskař byl také Carolidův nevlastní bratr Daniel. Epithalamium napsal Carolides pro vydavatele svých děl Jonatu Bohutského.⁵⁹ Mnohé o jeho povaze napovídá, že se Bohutského svatby přímo nezúčastnil, místo sebe (doslovně „*loco sui*“) poslal svou báseň.

51) *Anagrammata ex nomine ... Adami Clementis Plseni*, Pragae: typis Georgii Hanussii L. 1610.

52) O něm více *Rukověť* 4, s. 362–363.

53) *Liber epigrammatum*, op. cit. v pozn. 50, C3a.

54) *Knihopis* 7180.

55) *Knihopis* 3784.

56) Viz *Parentalia*, op. cit. v pozn. 4, úvod A4b.

57) *Lugubria in obitum M. Danielis Adami a Veleslavina*, Pragae: typis Haeredum M. Danielis Adami 1599, A2ab, své znovu přetiskl v *Parentalia*, op. cit. v pozn. 4, 68ab.

58) Insignia např. v BOAISTUAU, Pierre: *Theatrum mundi minoris*, Praha: Jiří Nigrin 1605; o epicediu v tisku NK Sd 864, přív. 17: *In obitum ... Georgii Nigrini a Nigroponte* více Jan MARTÍNEK: *Nová humanistica*, Listy filologické, roč. 90, 1967, s. 79.

59) *Oda anagrammatica ad nuptias ... Ionatae Bohutsky de Hranicz*, [Pragae 1607].

Ze svého obdivu k umění knihtisku se Carolides vyznal v básni o chvále typografie a v epigramu na stejné téma, oba navazují na starší tradici.⁶⁰

O Carolidově vztahu k pražské univerzitě pojednal již v minulosti podrobně Jan Martínek.⁶¹ V návaznosti na jeho výzkum můžeme říci, že Carolides vzhledem k dostatečnému hmotnému zajištění nebyl motivován k získání univerzitní profesury, tím pádem jeho vztahy k univerzitě byly volnější a jeho přítomnost v příležitostných sbornících univerzitského okruhu není příliš častá. I proto jej v univerzitním prostředí poměrně snadno zastínil Jan Campanus, jehož popularita rostla i proto, že pro něho univerzita byla domácím prostředím. Carolides však podle Martínka na rozdíl od Campana zprostředkoval univerzitě podněty ze zahraničí a literární styky s cizími učiteli.⁶² S tímto tvrzením nelze tak úplně souhlasit. Zpočátku sice Carolides zprostředkoval zahraniční vlivy, v tom jej však brzy nahradil mladý básník Pavel z Jizbice, jenž nečerpal pouze z poezie německých autorů, ale i ze svých cest na nizozemské univerzity. Campanus a paradoxně také Jizbický (jenž byl v konfliktu s pražskou univerzitou) byli považováni za Carolidovy největší soupeře na básnickém poli.⁶³

Sám Carolides se stavěl k univerzitním básníkům poněkud nadřazeně, jak je poznat z rad, jak básnický tvorit, které uděloval Janu Campanovi a Kryštofu Mathebaeovi.⁶⁴ Vztah k univerzitním mistrům v pozdějším období básnickova života příhodně ilustruje líčení hádky a následné rvačky Carolida s Mikulášem Troilem v Karlově koleji roku 1608, jak se zachovalo v listu Carolida rektoru Bacháčkovi. Hádky skončila tím, že Troilus vzal Carolidovi klobouk, plášť i okruží.⁶⁵ Carolides žádal po akademii zadostiučinění, ta se bránila, nakonec byl spor s univerzitou smírně urovnán v domě novoměstského purkmistra Melichara Šerého.

Pozdější reformu univerzity Carolides nepochybně vítal, jak o tom svědčí jeho průvodní báseň k řeči Jana Smila z Michalovic *De maturanda redintegratione antiquae illius Academiae Pragensis* z roku 1610.⁶⁶

Carolides byl spíše konzervativní, udržoval dlouhodobé a stále přátelské svazky,⁶⁷ byl hluboce nábožensky založený a odsuzoval básnické hříčky (i když řadu jeho epigramů bychom tak mohli po formální stránce označit) a plané veršování, jeho doménou byly kromě příležitostné tvorby zejména moralizující básně a pedagogické spisy. V leccěms má blízko

60) VOIT, Petr: *Knihtisk (chvály a oslavy)* [heslo], in: Encyklopedie knihy: knihtisk a příbuzné obory v 15. až 19. století, Libri, Praha 2006, s. 455 (dále VOIT).

61) MARTÍNEK 2014, op. cit. v pozn. 18; MARTÍNKOVÁ, Dana: *Ohlas vynálezu knihtisku v naší latinsky psané literatuře*, in: *Knihtisk a kniha v českých zemích od husitství do Bílé hory*. Sborník prací věnovaných k 500. výročí knihtisku (vřed. red. J. Polišenský), Academia, Praha 1970, s. 153–167, zde s. 163–164.

62) MARTÍNEK 2014, op. cit. v pozn. 18, s. 157.

63) Removi o Campanovi píše v *Sophonias propheta*, op. cit. v pozn. 17, R1b nn. K Jizbickému, jenž nazýval Carolida posměšně Ricodalem, viz STORCHOVÁ, op. cit. v pozn. 35, s. 293–294, a dříve HRDINA, Karel: *Humanistický básník Pavel z Jizbice*, Listy filologické, roč. 50, 1923, s. 212. Proti Jizbickému je zaměřena též Carolidova báseň *In calumniatore meum*, *Sophonias propheta* R3b.

64) *Parentalia*, op. cit. v pozn. 4, passim.

65) DVORSKÝ, František: *Paměti o školách českých. Listář školství českého v Čechách a na Moravě od 1598 do 1616 s doklady starší i pozdější školy*, Nakl. Fr. A. Urbánek, Praha 1886, s. 435. Přepis listu Carolida rektoru Bacháčkovi otiskujeme v příloze 2.

66) *Rukověť* 3, s. 327.

67) Viz též MARTÍNEK 1964, op. cit. v pozn. 2, s. 38.

k Bohuslavu Hasištejnskému z Lobkovic a pravděpodobně jej sám trochu pojímal jako svůj vzor – vezměme si jeho *Satyru* nebo chválu knihtisku – obojí témata, která zpracoval již před ním Hasištejnský. Satira je Carolidovi bližší než humor – dokonce i do své poslední sbírky *Sophonias propheta*, kterou sestavoval již s vědomím blížící se smrti, zařadil celou řadu trpkých satirických šlehů. Kromě opilství, arogance a nemravnosti se vysmíval i „českému veršovci“. Tento výsměch cílil na jednu určitou osobu – Šimona Lomnického z Budče – nikoliv na česky psanou poezii jako takovou, již ostatně Carolides sám po vzoru svého otce pěstoval.

Carolides a hudba

Přestože byl Carolides v rudolfínských Čechách známou osobností, nenajdeme v jeho literární tvorbě a ani v reflexích vrstevníků nějaké jednoznačné a významné zmínky o tom, že by byl aktivním hudebníkem nebo dokonce i sám komponoval. Jestliže se však ponoříme do studia dobových pramenů hlouběji, zjistíme, že jeho vztah k hudbě byl velmi intenzivní a sám ji také prakticky pěstoval.⁶⁸ Zároveň je zřejmé, že toto umění bylo pro Carolida spojeno především s hlubokou zbožností. Z jeho básnické tvorby víme, že měl osobní kontakty s literátskými bratrstvy v řadě českých měst, která byla hlavními nositeli předbělohorské měšťanské hudební kultury. Klatovským literátům kupříkladu věnoval svoji sbírku padesáti šesti veršovaných sentencí,⁶⁹ literátům v Domažlicích pak ve stejném roce sbírku dvaceti dvou sentencí.⁷⁰ Pravděpodobný je i jeho kontakt s literátským bratrstvem v pražském kostele Panny Marie před Týnem.⁷¹ V četné řadě Carolidových epigramů, epitafií, básní in insignia, funeralií a symbol věnovaných jeho současníkům nalézáme i básně, které byly určeny českým skladatelům a hudebníkům. Jedná se o přední představitele měšťanského hudebního života z přelomu šestnáctého a sedmnáctého století: Pavla Spongopaea Jistebnického,⁷² Jiřího Tachovského,⁷³ Jakuba Romanida Bydžovského⁷⁴ a Václava a Jiřího Rychnovského.⁷⁵

68) BRANBERGER, Jan: *Hudební úvahy o české humanistické poesii*, Věstník Královské české společnosti nauk, Třída filosoficko-historicko-filologická, Praha 1948 zmiňuje Carolida i jako skladatele polyfonních skladeb, který však zároveň nepatří ke „skladatelům české metrické hudby“ (s. 12). DANĚK, Petr: *Rukopisná část konvolutu Se 1337*, diplomová práce, Filozofická fakulta, Univerzita Karlova, Praha 1981; DANĚK, Petr: *Málo známý pramen vokální polyfonie rudolfínské éry*, Hudební věda, roč. 20, 1983, č. 3, s. 257–265, zde s. 264 (dále DANĚK 1983); *Dvojsborová moteta rudolfínské Prahy. Antologie osmihlasých motet z českých rukopisů a tisků*, ed. Petr Daněk – Martin Horyna, KLP, Praha 2020 (dále *Dvojsborová moteta*), zde k nalezení kritická edice většiny skladeb z konvolutu v CZ-Pu Se 1337, které souvisejí s Jiřím Carolidem. Srov. dále VACULÍNOVÁ, Marta – DANĚK, Petr: *Jiří Carolides (1569–1612). The Poet and Composer Who Travelled Little*, Czech Music Quarterly, č. 3, 2020, s. 31–37.

69) *Sententiae LVI salubria et vitae humanae ... continentes*, Pragae: typis M. Danielis Adami 1597.

70) *Aureae XXII sententiae*, Pragae: typis M. Danielis Adami 1597.

71) Carolides byl autorem nápisu na kůru Týnského chrámu z roku 1599: „Inscriptio chori musici in templo B[eatae] M[ariae] V[irginis] ante Laetam curiam, renovati ab Ioh. Albino a Greyffenberg“, in: *Parentalia*, op. cit. v pozn. 4, č. 55 (číslování dle Rukověti).

72) *Farrago*, op. cit. v pozn. 34, K3a: *Symbol. Pauli Spongopaei Gistebnic. Pietatem sequitur gratia*.

73) Tamtéž, K8b: *De Catharina filia Georg. Tach.*

74) Epigramy ve sbírce *Parentalia*, *Epigr.* I č. 89, 117, 269, op. cit. v pozn. 4.

75) *Liber epigrammatum*, op. cit. v pozn. 50, *Venceslaus Richnovsky Chrudimenus, Geor. Rich(novsky) musici filius*, KNM (CZ-Pn) 49 E 47, fol. C5b.

Carolides dále uspořádal roku 1609 sborník epicedií Jana Audaxe, učitele ve škole sv. Václava na Zderaze a výborného zpěváka.⁷⁶

Vedle těchto zdvořilostních básnických aktivit k počtě českým literátům se dodnes dochovaly v hudebních rukopisech domácí provenience i skladby, které jsou autorsky označeny Carolidovým jménem. Ve sborníku rokycanských literátů⁷⁷ jsou s atribucí Carolidovi zapsána moteta *Pane králi všech národů* a dvoudílné *Veselte se křesťané / Protož každý člověče*. V osobitém sborníku motet z majetku literátů v Rakovníku⁷⁸ je připsáno dvoudílné pohřební moteto *Cantio funebris* pro osm hlasů *Rozžehnejme se s tímto tělem*, autorem hudby (a snad i textu) byl také Jiří Carolides. Výjimečným dokladem Carolidova aktivního vztahu k hudbě je pak soubor hlasových knih, které se dochovaly v Národní knihovně v Praze a podle exlibris pocházejí z Carolidovy knižní sbírky.⁷⁹ Jedná se o konvolut dvou tisků a zápisu osmnácti latinských a českých motet.⁸⁰ Tisky pocházejí z Norimberku z dílny Kathariny Gerlachové a představují ve své době velmi oblíbenou a úspěšně distribuovanou antologii motet pro celý liturgický rok předních především soudobých italských skladatelů (Palestrina, Claudio Merula, Severin Cornet, Jacobus Corfinus, Andrea Gabrieli, Giovanni Gabrieli, Luca Marenzio, Tiburzio Massaini ad.). Antologii známou pod titulem *Sacrae cantiones cum quinque, sex et pluribus vocibus de festis praecipuis totius anni* (1585, 1588)⁸¹ připravil do tisku německý evangelický skladatel a vydavatel Friedrich Lindner (1542–1597) a patřila mezi interprety ve střední Evropě k oblíbeným a vyhledávaným sbírkám. Carolides byl evidentně prvním majitelem těchto norimberských tisků, protože si na titulní stranu vepsal vlastnoručně své jméno (Geor: Carolides). Zároveň si k nim nechal přivázat i volné listy s notovou osnovou, na které byly poté zapisovány další polyfonní skladby podle výběru a možností uživatele konvolutu.

I když je většina těchto skladeb v rukopise zapsána bez označení autora,⁸² další komparací s dobovými evropskými prameny lze zjistit, že si majitel a uživatel, kterým byl bezpochyby

76) *Iusta exsequialia ...Iohanni Audaci*, Praegae: typis Pauli Sessii 1609, NK (CZ-Pu) 50 F 60, přív. 11. O něm více *Rukověť* 1, 110.

77) Archiv děkanství v Rokycanech, sign. A V 24a (alt), A V 24b (tenor); č. 36 *Veselte se křesťané* ve svazcích alt a tenor; č. 39 *Pane králi všech národů* pouze ve svazku tenor. Je zajímavé, že prvé moteto je autorsky označeno pouze jménem Carolides, kdežto druhé uvádí ve zkratce autorovo jméno i s přídomkem (GCaC), což by mohlo dokládat, že tato skladba vznikla až po jeho nobiletaci.

78) Rakovník: Muzeum T.G.M., rkp. př. č. 94, 95/2002, bez sign., alt a tenor. Dochovány jsou dva hlasy z původní polyfonní kolekce, Carolidovo moteto je zapsáno pouze v altovém partu pod č. 29, fol. 101^r–102^v. Srov. též TROLDA, Emilián: *Kališnická hudba v Rakovníce*, Věstník Musejního spolku královského města Rakovníka, roč. XXII, 1932, s. 34–39; MUSIL, Aleš: *Hlasové knihy z Rakovníka*, bakalářská práce, Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav hudební vědy, Brno 2016, s. 47 nn. Fragmentárně je dochován též vagans, viz NM-ČMH (CZ-Pnm) XXIX D 139a. Viz ŠTEFANCOVÁ, Dagmar: *Zlomky českých renesančních skladeb*, Hudební věda, roč. 47, 2010, č. 2–3, s. 117–130. Fragment neobsahuje Carolidovo moteto.

79) Praha: Národní knihovna České republiky, CZ-Pu Se 1337.

80) DANĚK, Petr: *Historické tisky vokální polyfonie, rané monodie, hudební teorie a instrumentální hudby v českých zemích do roku 1630*, KLP, Praha 2015, s. 109–112 (dále DANĚK 2015).

81) RISM B/I 1585¹ a 1588². Dodnes čteně dochovány v řadě evropských a amerických knihoven.

82) DANĚK 1983, op. cit. v pozn. 68.

po určitou dobu Jiří Carolides,⁸³ vybíral díla zajímavá, svým způsobem i reprezentativní, že mu nechyběla schopnost poznat kvalitní a výjimečnou hudbu. Je evidentní, že upřednostňoval skladby dvojsborové a osmihlasé, které byly na konci 16. století oblíbené, ba až módní.⁸⁴ V tomto pes-

Beginning of notation of a motet / Začátek zápisu moteta

Confitebor Domino nimis in ore meo

National Library of the Czech Republic / Národní knihovna ČR (CZ-Pu), shelf mark Se 1337

trém výběru najdeme díla Charlese Luythona, Giovanniho Croce, Ruggiera Giovanelliho, Orlanda di Lasso, Dominica Phinota či Christophora Clavia.⁸⁵ Mezi autory cizího původu, jejichž skladby jsou zapsány s latinským textem, který je někdy v opisu doplněn i o nový text v češtině, obsahuje rukopisná část konvolutu i dvě osmihlasá moteta, která jsou označena Carolidovým jménem. Jsou to skladby zdařilé a Carolidovo jméno u nich je bezpochyby opět skladatelskou atribucí, protože hned první z nich zhudebňuje verše 30 a 31 z žalmu 109 *Confitebor Domino nimis in ore meo*, tedy obecně užívaný text.⁸⁶

V případě druhého moteta je naopak velmi pravděpodobné, že je Carolides autorem nejen hudby, ale i textu. Jedná se totiž o svatební dvoudílné osmihlasé moteto *Augustine sacros thalami / Tu quoque Elissa*,⁸⁷ které vzniklo nejspíše v roce 1598 k příležitosti sňatku Jana Augustina Malinovského z Hlaváčova a Alžběty Písecké (Elysabetha Piscena), kteří žili v Rakovníku.⁸⁸ V rukopisném přívazku jsou zachycena i další moteta české provenience s texty, které dokládají životnost tradice Jana Husa v rudolfínských Čechách. Jedná se o anonymní moteta *Salve sancte cinis, V naději Boží Mistr Hus Jan a Jubila felix Boemia*, což potvrzuje utrakvistické vyznání majitele konvolutu. V případě skladby *V naději Boží Mistr Hus Jan* lze vzhledem ke stylu, způsobu kompozice a vedení hlasů hypoteticky uvažovat také o autorství Jiřího Carolida, i když není v rukopisu přímo jmenovitě vyznačen.⁸⁹ Moteto je zajímavým polyfonním zhudebněním čtyř slok písně, která vznikla zřejmě krátce po smrti Jana Husa na přelomu let 1415/1416 a která se v českém prostředí tradovala až do počátku 17. století.⁹⁰ Dva hlasy moteta citují v úvodu i začátek původní melodie jednohlasé písně.

83) Jeho jméno je na titulních listech prvního tisku konvolutu škrtnuto jinou rukou, což naznačuje pozdější změnu uživatele.

84) *Dvojsborová moteta*, op. cit. v pozn. 68, s. VIII ad.

85) Přesný přehled skladeb rukopisné části konvolutu včetně určení autorství: *Dvojsborová moteta*, op. cit. v pozn. 68, s. VIII, XII.

86) Tamtéž, s. 2–9.

87) Tamtéž, s. 18–31.

88) *Rukověť 3*, s. 249.

89) *Dvojsborová moteta*, op. cit. v pozn. 68, s. VIII., XII, 61–79.

90) Tamtéž, s. 79; podrobně FOJTÍKOVÁ, Jana: *Hudební doklady Husova kultu z 15. a 16. století. Příspěvek ke studiu husitské tradice v době předbělohorské*, *Miscellanea musicologica*, tomus XXIX, Univerzita Karlova, Praha 1981, s. 69–70, 86–87, 98, 105–108.

Všechny dochované Carolidovy skladby, především ty, které jsou v relativní hlasové úplnosti zapsány v konvolutu Národní knihovny Se 1337, dokládají skutečnou skladatelskou invenci a obratnost autora. A tak je s podivem, že se je Carolides nepokusil vzhledem ke svým osobním a dlouhodobým vztahům s pražskými tiskaři publikovat tiskem. Zřejmě tu svoji roli sehrála tradice předávání a uchovávání utrakvistického literátského hudebního repertoáru prostřednictvím opisů, která vycházela i z omezeného počtu potenciálních recipientů a uživatelů. Zároveň by asi bylo pro nejvýznamnějšího pražského nototiskaře a katolíka Jiřího Nigrina, který vzhledem k vybavenosti své dílny a charakteru produkce jako vydavatel připadal v úvahu, složité tisknout moteta s tematikou vážící se k osobě Jana Husa.⁹¹ V každém případě je překvapující, že Carolidova hudební díla se nedochovala ani v dalších předbělohorských pramenech, především literátských rukopisech, a že nebyl současníky označován (a oslavován) kupříkladu i jako *musicus*. Kvalita dochovaných děl s jeho autorstvím by to umožňovala. Svoji roli v této souvislosti bezpochyby sehrála Carolidova proslulost jako básníka. Společnost ho vnímala především jako předního dobového autora latinské poezie.

Obdobně jako i u dalších měšťanských skladatelů předbělohorského období se nabízí otázka, kde a proč se Carolides naučil takto zručně komponovat. Jednoznačnou odpověď nenalezneme. Nebyl školeným skladatelem jako dvorští hudebníci, ale podobně jako další skladatelé z okruhu českých literátů byl motivován ke kompozičním pokusům v souvislosti s vrozenou muzikalitou posílenou praktickým téměř každodenním zpíváním v procesu školní výuky a také nejspíše i osobní účasti v životě některého z pražských literátských bratrstev. Význam, četnost a do určité míry i samozřejmé postavení hudby, která plnila též komunikační, edukativní a socializační funkce v tehdejší společnosti, jsou pro nás dnes již těžko představitelné. Carolides se stal skladatelem podobně jako našel cestu k literárním projevům. Měl zcela určitě talent, byl vnímavý vůči dobovým trendům v umění a techniku a zručnost získal nápodobou zvolených vzorů na podkladě základů hudebního umění, které mu poskytl tehdejší systém vzdělávání.

Mezi rukopisnými skladbami Carolidova konvolutu má zvláštní postavení moteto *Dies est laetitiae*,⁹² a to i s ohledem na vzpomínané přechodné spojení Carolida s císařským dvorem. Moteto je zapsáno anonymně, ale srovnáním s dalšími prameny lze za autora označit císařského varhaníka a skladatele Charlese Luythona (1557–1620). Carolidův rukopis zachycuje nejstarší a nejspíše také původní verzi této skladby. Do dnešní doby se Luythonovo moteto dochovalo ve dvou (resp. třech) variantách a v šesti různých pramenech, včetně relativně pozdního vydání tiskem (1629).⁹³ Jeho oblibu dokládá nejen poměrně velký geografický rozptyl dochovaných pramenů (Praha, Preštice, Ljubljana, Innsbruck, Drážďany – v tomto případě se však jedná o exemplář z majetku jezuitů z pražského Klementina), ale také užívání tohoto moteta s českým textem *Nastal nám den veselý* v literátském prostředí. Luythonovo moteto získal Carolides nejspíše přímo u dvora, protože doba zápisu odpovídá i předpokládané době vzniku skladby. Ostatní skladby rukopisné části pocházejí buď od uživatele,

91) DANĚK 2015, op. cit. v pozn. 80, s. 23–42.

92) *Dvojsborová moteta*, op. cit. v pozn. 68, s. 80–109.

93) Tamtéž, s. 106.

z prostředí českých utrakvistických literátů nebo byly opsány z dostupných dobových tisků zahraniční provenience.⁹⁴

Rukopisný přívazek Carolidova konvolutu je skladbou podchycených motet při porovnání s jinými domácími předbělohorskými rukopisy vokální polyfonie ojedinelý. Není rozsáhlý, ale přesto vznikl na několik etap, jak je patrné z typologie písarských rukou a svým způsobem i z charakteru vybraných skladeb. Přestože v něm nelze najít nějaký jednoznačný propojující záměr, je zřejmé, že odráží několiké preference sestavovatele či uživatele. Na prvním místě to je hlasové obsazení. Většina skladeb včetně těch, které nesou Carolidovo autorství, je osmihlasých nebo alespoň dvojsborových. Všechny skladby jsou duchovní (příp. moralistní), a to i ty, které nelze chápat jako liturgické, protože vznikly pro příležitost svatby či pohřbu. Četný je i výskyt skladeb s českými texty, které se vztahují k osobnosti Jana Husa. Řada skladeb je jedinečných, mohly se provozovat buď jen jednou za rok nebo při specifické příležitosti. Rukopis tak mohl být užíván nejen při bohoslužbách, ale i při dalších duchovních a společenských příležitostech, a to nejspíše nějakou komunitou vzdělanců, jako bylo literátské bratrstvo či kolektiv konfesně, místně a společensky blízkých lidí.

Konvolut je zároveň jedním z dokladů existence Carolidovy knihovny, kterou vzpomíná včetně existence jejího inventáře i ve své závěti.⁹⁵ Svě knihy si označoval rukopisným exlibris nebo také iniciálovým supralibros M.G.K.A.K. (Magister Georgius Karolides a Karlsperka). Knihovna však byla časem rozptýlena, s jednotlivými vzácnými exempláři se setkáme v Národní knihovně v Praze,⁹⁶ ve Strahovské knihovně premonstrátů⁹⁷ nebo v Rakouské národní knihovně.⁹⁸

Jiří Carolides byl a v souvislosti s hudbou stále je v muzikologické literatuře citován jako autor úvodní básně v posthumní sbírce významného skladatele vrcholné renesance

94) Kolektiv autorů: *Konvolut NK ČR Se 1337*, seminární práce, vedoucí Petr Daněk – Jan Baťa, Ústav hudební vědy, Filozofická fakulta, Univerzita Karlova, Praha 2012.

95) Archiv hlavního města Prahy, Kniha testamentů, rkp. 2209, fol. 410a–411b.

96) 9 B 126 (*Guilelmi Paradini Epigrammata*), 10 F 89: supralibros Jiřího Carolida, M.G.K. A.K. 1595, exemplář *Parentalii* se supralibros G.C.A. K., 52 G 22 nese dedikaci Carolida synovi Janu Jiřímu, na přední předešlý napsal (snad Carolides) distichon: „Pieridas puro venerato corde Sorores / Angusta ad Musas currere perge Via“; Petru Saucupiadovi věnoval příspěvkem tisk 52 C 18, přív. 16; o hudebním konvolutu Se 1337 viz níže, 9 I 275, přív. (1) daroval Carolides C. Rittershausenovi.

97) HAMANOVÁ, Pavlína: *Z dějin knižní vazby: od nejstarších dob do konce 19. stol.*, Orbis, Praha 1959, s. 114 zmiňuje tisk CF V 74 – (MELANDER: *Jocorum atque seriorum cum novorum selectorum*) kolem znaku je nápis „Girzy Karolides z Karlsperka – sobie a diediczum swym 1596 – Pomni na sebe“ s iniciálami GKAK; LIFKA, Bohumír: *Exlibris a supralibros v českých korunních zemích v letech 1000 až 1900*, Spolek sběratelů a přátel exlibris, Praha 1982, s. 92 uvádí ještě AD IX 123/1 (BARLANDUS: *Jocorum veterum ac recentium libri tres*, Coloniae 1529). Carolidovo věnování Janu Pithopaeovi najdeme v tiscích jeho vlastních děl AA XIV 25, přív. 36 a FK V 10, přív. 40.

98) Výtisk Martiala v ÖNB Wien, 22.P.40. Na titulním listu je zápis: „Geor. Carolides a Carlsperka, munus accipi a Dn. Alex. Dworsky a Ruprstorff 1604“; dále exemplář *Epigrammatum pars altera* od Salomona Frenzelia, Helmstedt 1599, sign. *35.X.174 s rukopisným exlibris „Geor. Carolides a Carlsperga“.

Jacoba Handla Galla (1550–1591) *Moralia*,⁹⁹ nazvané *Ad cantorem modulatorum Handellii*.¹⁰⁰ Žádné jejich vzájemné kontakty však doloženy nejsou, mohlo se jednat jen o posmrtný projev úcty váženému hudebníkovi nebo o objednávku ze strany vydavatele. Carolides *Ad cantorem* sepsal ještě před svou laureací a nobilitací (ačkoli zde již používá přídomek „z Karlsperka“). Je otiskována před předmlouvou tisku Handlových *Moralii*, která připravil k vydání olomoucký tiskař Jiří Handl, bratr zesnulého skladatele. Pro vydání zvolil Handl norimberskou tiskárnu Alexandra Philippa Dietricha. Ta v nototisku navazovala na dílo započaté již tiskaři Bergem (Montanem) a Neuberem, v němž pokračovala Bergova vdova Katharina Gerlach. Dokladem této kontinuity jsou například bratrské kancionály Michaela Weiße.

Zatím neznáme žádnou spojitost mezi Carolidem a Jiřím Handlem nebo tiskařem Dietrichem a můžeme jen spekulovat, prostřednictvím jakých kontaktů byla Carolidova báseň pro tisk objednána. Jisté je, že v té době již měl pověst dobrého latinského básníka a měl za sebou úspěšné vydání sbírky *Satellitiae* (1593), v němž přebásnil velmi populární *moralia* (mravoučné sentence) Johanna Lodovica Vivese. Žánr prozaických a zejména básnických sentencí náboženského a výchovného charakteru byl v té době velmi oblíbený, a právě Carolides byl u nás jeho čelným představitelem. Možná právě proto jej vydavatel Jiří Handl vybral za autora úvodních veršů tisku, který obsahoval zhudebněná *moralia* různých autorů. Termín *moralia* používal pro své drobné skladby sám Jacob Handl Gallus (u jiných skladatelů se s tímto termínem nesetkáme), v předmluvě jsou definována jako vynalézavé a vtipné sentence, které mají potěšit lidské duše v jejich smutku.¹⁰¹ Jistou roli při jejich vydání mohla hrát dedikace městské radě Starého Města pražského, jíž sám Carolides dva roky předtím věnoval oslavný spis k jejímu obnovení.¹⁰² Je možné, že se Jiří Handl chtěl usadit v Praze, nebyl však dostatečně podpořen staroměstskou městskou radou a nakonec ještě téhož roku přesídlil do Olomouce, kde si založil tiskařskou živnost.¹⁰³

Vedle toho je Carolides vytrvale, ale mylně označován i za autora textu ke skladbě Jacoba Handla Galla *Chimarrhaee tibi io*,¹⁰⁴ která je vlastně přáním k svátku pro císařského dvorního

99) Norimberk, Alexander Philipp Dietrich, 1596. RISM A/I H 1989. *Gallusovi predgovori in drugi dokumenti*, ed. Edo Škulj, Družina, Ljubljana 1991, s. 102–106, 170–171. Novodobé edice: *The Moralia of 1596*, Part I./II., ed. Allen B. Skei, Medison: A-R Editions, 1970, *Recent Researches in the Music of the Renaissance* 7, 8; *Moralia*, ed. Edo Škulj, Ljubljana 1995, *Monumenta artis musicae Sloveniae* XXI.

100) CVETKO, Dragotin: *Iacobus Hándl Gallus vocatus Carniolanus*, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Ljubljana 1991, s. 38 (dále CVETKO); MOTNIK, Marko: *Jacob Handl-Gallus. Werk – Überlieferung – Rezeption*, Hans Schneider, Tutzing 2012, s. 45, 49 (dále MOTNIK).

101) Fol. A2a: „... vix aliquid ex moralibus (quemadmodum eas ipse adpellari voluit) in lucem emit, cum ecce ex diversis provinciis a familiaribus, viris eruditis, compluria ingeniose et facete dicta, gravesque ac jucundae sententiae transmittuntur, ut per ipsum numeris Musicis ad exemplum praemissarum adplicarentur. Et illis itaque satisfacere exoptans, rem prompte adgressus, multas iam Musicis coloribus exornavit, absolvissetque, omnes, nisi Mors immatura homini vitalem spiritum praecidisset.“

102) *Sacrum amplissimo ... Antique Praegae senatui*, Praegae: Jan Othmar 1594.

103) VOIT, Jiří Handl [heslo], op. cit. v pozn. 60, s. 341–342.

104) CVETKO, op. cit. v pozn. 100, s. 33, 38, 50; MOTNIK, op. cit. v pozn. 100, s. 112. Naposled EDWARDS, Scott Lee: *Repertory Migration in the Czech Crown Lands, 1570–1630*, disertace University of California, Berkeley 2012, s. 60, pozn. 148 (dále EDWARDS).

kaplana Jacoba Chimarrahaea (1542–1614), jehož jsme zmínili v úvodu našeho textu.¹⁰⁵ Původcem dohady o Carolidově autorství je Josef Mantuani, jenž roku 1899 vyslovil názor, že skladba vznikla kolem roku 1588,¹⁰⁶ kdy Chimarraheus založil u dvora bratrstvo Božího Těla (*Confraternitas venerabilis eucharistiae sacramenti*).¹⁰⁷ Důvodem pro Carolidovo autorství textu byly podle Mantuaniho příležitostné básně na počest Chimarrahaea v Carolidově sbírce *Farrago symbolica sententiosa*. Tato sbírka však byla vydána až roku 1597 a v ní obsažené básně Chimarraheovi byly nepochybně napsány v souvislosti s Carolidovou laureací v červenci 1596. V roce 1588, do něhož Mantuani Handlovu skladbu datuje, Carolides nebyl ještě ani bakalářem a měl za sebou jen několik příležitostných básní a začátečnickou prvotinu *Jonas propheta*. Skutečného autora textu *Chimarraheae tibi io* bychom měli hledat mezi literáty, kteří začali svou básnickou kariéru dříve, ať už to byl Salomon Frenzelius, jehož texty Gallus zhudebňoval,¹⁰⁸ nebo jiný básník s vazbou k císařskému almužníkovi (Hieronymus Arconatus či některý z mnoha slezských laureatů, nebo také Georgius Bartholdus Pontanus, jenž napsal velmi podobné gratulace k Chimarraheovu svátku¹⁰⁹). Chimarrahea Carolides básnicky oslavil až později, mimo jiné i básnickou oslavou jeho erbu, nazvanou *In insignia R. D. Iacobi Chimarrahei*, která byla otištěna v úvodu jemu věnovaného sborníku mariánských motet císařského zpěváka Francisca Saleho (1543–1599) *Salutationes ad beatissimam dei genitricem ac Virginem Mariam* v pražské tiskárně Jiřího Nigrina v roce 1598.¹¹⁰ O úvodní báseň k tisku požádal Carolida také komponující šlechtic Kryštof Harant (1564–1621) v souvislosti s vydáním svého *Putování aneb Cesta z Království českého do Benátek a odtud do země*

105) Skladba je součástí tištěného oslavného sborníku motet *Odae suavissimae in gratiam et honorem admodum reverendi ac Illustris Domini D. Iacobi Chimarrahei Ruremundani S. C. M. supremi elemosynary ... a diversis excellentissimis musicis partim V, partim VI vocibus decantatae*, u kterého není vyznačen ani tiskár ani rok vydání. Srov. RISM B/I [cca 1610].¹

106) Cvetko dokonce do toho roku klade tisk skladby: *Jacobus Gallus Carniolus and His Music*, *The Slavonic and East European Review*, Vol. 31, No. 77 (Jun., 1953), s. 495–502, zde 499. Je však pravděpodobné, že celý tisk vznikl až po roce 1600, viz NIEMÖLLER, Klaus: *Die musikalische Festschrift für den Direktor der Prager Hofkapelle Kaiser Rudolfs II.* 1602, in: Bericht über den Internationalem Musikwissenschaftlich Kongress Bonn 1970, Kassel 1971, s. 521; dále BAJEROVÁ, Jana: *Jacobus Chimarraheus a sbírka motet Odae suavissimae* (Jacobus Chimarraheus and the Anthology of Motets *Odae Suavissimae*), seminární práce, Filozofická fakulta, Univerzita Karlova, Praha 2001; JAKOUBKOVÁ, Petra: *Typografie hudebních tisků Jiřího Nigrina*, magisterská práce, Filozofická fakulta, Univerzita Karlova, Praha 2014, zvl. s. 46–48.

107) Jako rok založení dvorského bratrstva Božího Těla uvádí *Rukověť 2*, s. 384 rok 1580, správně by však mělo být 1588. Vznik bratrstva popsal Chimarraheus v předmluvě k spisu, jenž obsahuje také jeho řád, *Sacrum gazophylacium* (Pragae: G. Nigrinus 1588), viz LINDELL, Robert: *Music and patronage at the court of Rudolf II., Part III Churches, Orders, Guilds, Confraternities: Change and continuity in the Reformation period: church music in north German towns, 1500–1600*, in: *Institutions and Patronage in Renaissance Music*, ed. Thomas Schmidt-Beste, Routledge, London 2019, s. 261–262. Chimarraheus ve zmíněné předmluvě uvádí i některé členy bratrstva z řad hudebníků a členů dvora: Ital Sinibaldi, Španěl Martin de Cuenca, z Němců sluha dvorské kanceláře Johann Pauseck, z Belgičanů dvorský obchodník Rulandus de Hollanda. Patronem bratrstva se stal Pavel Sixt Trautson.

108) DESMET, Marc: *Jacob Handl Gallus i Śląsk. Między danymi biograficznymi a kwestiami stylokrytycznymi*, *Muzyka*, roč. 53, 2008, č. 4, s. 39–66.

109) Pod iniciálami G. P. je najdeme v tisku Jacoba Vivaria *Carmen gratulatorium in honorem ... D. Iacobi Chimarrahei, Coloniae Agrippinae: apud Gerhardum Greuenbruch 1595*, E1ab.

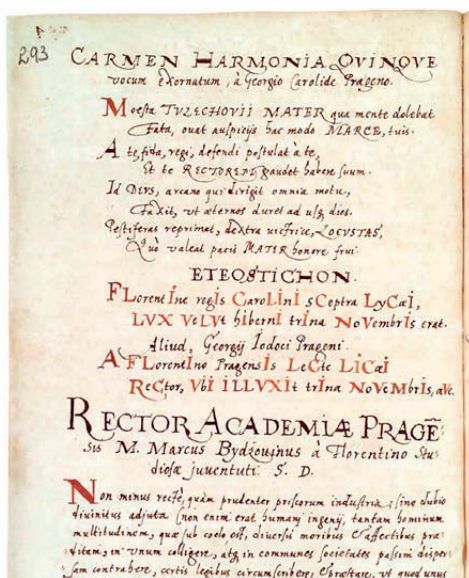
110) DANĚK, Petr: *Dum pulsantur organa. Znovunalezený tisk Francisca Saleho z dílny Jiřího Nigrina (1598)*, in: DANĚK 2015, op. cit. v pozn. 80, s. 43–54.

Svaté (Praha: dědicové Adama z Veleslavína 1608).¹¹¹

Vedle oslavných básní Jiřího Carolida sloužících ke zvýšení prestiže autora či adresáta dedikace určitého tisku jsou dochovány i texty, z kterých je patrné, že byly určeny ke zhudebnění. Patrně nejstarším dokladem činnosti Carolida jako básníka a zároveň hudebního skladatele je pětihlasá skladba k uctění památky mistra Jacoba Codicilla.¹¹² Vznikla v době Carolidových studií na pražské univerzitě. To, že hudba Carolida neopouštěla ani ke konci jeho života, naopak dokazuje text *De S. Remigio ad Harmoniam musicam* v jeho poslední básnické sbírce *Sophonias propheta* (1612).¹¹³ Notace žádné z nich se však do dnešní doby nedochovala.

Jiné Carolidovy básně svědčí o jeho aktivní účasti na hudebním životě jako člena sboru, složil také epigram nazvaný *Musica*, v němž opěvuje hudbu jako umění, které má sloužit Bohu a zbožné mysli, nikoli Bakchovi a Venuši.¹¹⁴ V další básni, nazvané *Vita ceu harmonia*, zase přirovnává rádk lidského života k dokonalému souzvuku hlasů. Obhazuje před kritiky kantory jako tvůrce umění a říká, že je bude rádk podporovat.¹¹⁵ Jinde chválí české duchovní písně, které opsal ze starého rukopisu a notací opatřil absolvent pražské univerzity Jan Makovinus z Kolína.¹¹⁶ Makovinus, který napsal také epicedium Carolidova otce a sám dostal od Carolida verše,¹¹⁷ byl nepochybně příznivcem hudby. Roku 1608 daroval Karlově koleji norimberské vydání motet Orlanda di Lasso.¹¹⁸

Sušickému měšťanovi Janu Cautovi¹¹⁹ věnovat k svátku epigram, v němž líčí sbor sušických literátů, s nímž oba zpěvem slaví svátek svatého Jana Křtitele.

Manuscript of Carolides's text *Carmen harmonia quinque vocum* to honour the memory of Jacob Codicillus / Rukopis Carolidova textu *Carmen harmonia quinque vocum* k uctění památky Jacoba Codicilla
 Archive of Charles University / Archiv Univerzity Karlovy, shelf mark A 17 IV, fol. 190

111) *Knihopis* 2903, RISM A/I H 2010.

112) DANĚK 1983, op. cit. v pozn. 68, s. 264.

113) Jediný kostel zasvěcený svatému Remigiovi byl v té době v Praze-Čakovicích.

114) *Farrago*, op. cit. v pozn. 34, H4a.

115) *Epigrammatum liber secundus*, op. cit. v pozn. 11, D1a: *In cantores*, edice Příloha 3.

116) *Liber epigrammatum*, op. cit. v pozn. 50, C6b: *In cantiones Bohemicas descriptas ab Ioh. Mak. Colon.*

117) *Parentalia*, op. cit. v pozn. 4, 11a. Carolidovy epigramy o ženitbě věnované Makovinovi tamtéž, s. 34a.

118) Pravděpodobně v závěti, protože v tom roce zemřel, viz *Rukověť* 3, s. 246, a WINTER, Zikmund: *O životě na vysokých školách pražských; kulturní obraz XV. a XVI. století*, Matice česká, Praha 1899, s. 182. EDWARDS, op. cit. v pozn. 104, s. 39 tisk identifikuje jako *Selectissimae cantiones*, Norimberk: Gerlach 1587.

119) O Cautovi nevíme nic bližšího, *Rukověť* eviduje pouze Jana Cauta z Vyškova, studenta olomoucké jezuitické akademie.

Závěr

Carolidova kariéra na začátku 17. století by se vyvíjela jinak, kdyby konvertoval ke katolicismu, což bylo vzhledem k jeho hluboké zbožnosti zděděné po otci a pevném zakotvení v utrakvistickém prostředí vyloučeno. Jako nekatolík se dlouhodobě nemohl uplatnit u dvora, ačkoli byl nesporně výborným básníkem. Proto se po krátkém období kolem laureace a s ní spojené popularity jeho tvorby obrací zpět k měšťanskému prostředí, ze kterého vyšel. Podobně i jeho původní hudební tvorba je zakotvena v českém prostředí. Zároveň se však jako člen literátského sboru a aktivní hudebník zajímá o hudbu importovanou ze zahraničí a i tu, která vznikala v okruhu rudolfínských skladatelů. Carolides celý aktivní život pěstuje kontakty s literátskými bratrstvy v Čechách a na Moravě a především pro toto prostředí skládá příležitostné texty, které zároveň zhudebňuje v podobě polyfonních motet. Hudba a hudebníci proto mají stálé místo i v jeho poezii. Optikou svého díla a dochovaných dokumentů se dnes jeví Jiří Carolides jako intelektuál pevně spojený s Prahou a Novým Městem pražským, jako obdivovatel umění knihtisku a přítel pražských tiskařů, autor řady veršovaných nápisů na pražských stavbách církevních i soukromých a v jejich interiérech. Jeho vztah k pražské univerzitě byl poznamenán nevolí, kterou v něm vzbuzovala konkurence mladšího Jana Campana, i neúctou, kterou ho stíhali někteří studenti (Jizbický) a profesori (Troilus). Těšil se však zároveň přízni nekatolických šlechticů, kterým věnoval celou řadu svých básnických děl. Dalšími významnými příjemci dedikací byli jeho dlouholetí přátelé, zejména Sofoniáš Rosacius a Jiří Dikast, ze zahraničních pak Konrad Rittershausen. Po změně politických, náboženských a kulturních poměrů ve dvacátých letech 17. století zapadlo jeho dílo literární, a ještě více hudební, do zapomnění. Ve srovnání s Janem Campanem, s nímž za života soupeřil o popularitu a uznání, však Carolides nenašel ve dvacátém století svého Zikmunda Wintera, který by zajistil prostřednictvím oblíbeného historického románu jeho znovuzrození v povědomí moderní české společnosti.¹²⁰

*Adresa: Marta Vaculínová, Kabinet pro klasická studia Filosofického ústavu AV ČR,
Na Florenci 1420/3, 110 00 Praha 1, Česká republika
E-mail: vaculinova@ics.cas.cz*

*Adresa: Petr Daněk, Vysoká škola múzických umení v Bratislave, Hudobná a tanečná fakulta,
Katedra teórie hudby, Zochova 1, 813 01 Bratislava, Slovenská republika
E-mail: petr.danek@volny.cz / danek@vsmu.sk*

Článek byl ve zkrácené verzi publikován v časopisu *Harmonie* 11/2022, s. 36–39.

120) WINTER, Zikmund: *Mistr Campanus. Historický obraz*, Zvon, Praha 1906 a 1907. Campanus se dokonce neoprávněně prosadil v české kultuře druhé poloviny 20. století i jako renesanční skladatel. Srov. *Amicus immusicus*, op. cit. v pozn. 3.

Příloha 1:

Carolides Joachimu Camerariovi mladšímu z Prahy 31. 8. 1598

Bayerische Staatsbibliothek München, Clm 10 363, No. 98.

„Salutem et felicitatem precor.

Litterae tuae, mihi gratissimae, Nobilissime domine Camerari, redditae sunt a Gabriele Clemente, Iuvene optimo: eas tui nominis amore, quoad vivam, diligenter servabo. Dolet autem mihi plurimum, quod ex iis intellexi, te, Reipublicae ornandae et promovendae natum, educatum et comparatum, tam difficili et diuturno morbo, ea praesertim aetate, quae jucundum otium placidamque quietem requirit, teneri: cumque opera mederi tibi tuisque? malis non possim, peritus DEUM oro, uti te meliori valetudini restitutum, nobis et rei literariae diu incolumem conservet. Magnam enim et periculosam mutationem rerum in patria secuturam intelligo, si magnis et bonis viris sublatis, ad juvenes imperitos gubernacula devolventur. Quod malum nostra Bohemia jam nuper persentiscit, ab eo potissimum tempore, quo e Primoribus Rosenbergium Vilhelmum et Republica Civium optimos quosque amisit. DEUM tamen adfuturum ad extremum speramus. Pro Tabula illa Geographica, nomini tuo dicata, magnas tibi ago gratias, etiam referam, quam primum commodior occasio sese obtulerit: nam haec in Cancellaria nostrae Reipublicae scribo, ubi rerum mearum privatarum nihil est. Te interim, Vir optime et amplissime, feliciter valere ac diu superesse cupio. Scribebam pridie Calendarum Septembrium, Anni 1598. Praga.

Tui nominis studiosissimus

Geor. Carolides a Carlsperga

Ad Arconatum scripsi et quae voluisti significavi. Cognovi quoque ex literis ipsius, pestem iterum Viennae serpere, sed vix vires sumpturam, calorem aestivo declinante et Autumnno appropinquante.“

Tento dopis napsal Carolides jako odpověď na nedochovaný Camerariův list, který mu přinesl mladý Gabriel Clemens. Lituje, že Camerarius je dlouho a těžce nemocen a trápí ho neduhy stáří.¹²¹ Stěžuje si na generační výměnu v českém království, kdy velcí a dobří mužové odcházejí a na jejich místa nastupují nezkušení mladíci. Tento vývoj začal už smrtí Viléma z Rožmberka¹²² a po něm dalších předních mužů království. Děkuje Camerariovi za jakousi jemu věnovanou mapu. Napíše více, až bude mít čas, je nyní zaneprázdněn v úřadu písaře. V doušce poznamenává, že napsal Hieronymu Arconatovi a vyřídil mu, co si Camerarius přál. Z jeho dopisu se dozvěděl, že mor se znovu blíží k Vídni a nabírá síly s koncem léta a příchodem podzimu.

¹²¹) Camerarius ještě v tom roce zemřel, 11. 11. 1598.

¹²²) 31. 8. 1592.

Příloha 2

List Carolida profesoru Martinu Bacháčkovi z 4. 10. 1608

Vyd. František Dvorský, in: *Paměti o školách českých. Listář školství českého v Čechách a na Moravě od 1598 do 1616 s doklady starší i pozdější školy*, Praha 1886, s. 435

„Službu etc. Vedle toho netajím V. M., kterak v pátek minulý 3. Octobris roku tohoto 1608 přítomného v kolleji císaře Karla Čtvrtého v pokoji pana Mikuláše Troila Hagiochorana (kdež jsem já V. M. za jistou příčinou hledal), od něho samého pana M. Troila, mimo mou všechnu naději a zasloužení, předně nenáležitě řeči dotýkán, potom výtrzně ubit až naposledy i z pláště, klobouku a obojku obloupen jsem byl, jakož on to vše mně tak loupežně odňaté, nechť ani toho po napominání dobrých a poctivých lidí, spolukollegův svých, navrátiti posavád za sebou zdržuje. Poněvadž pak takového bezpráví mně strpěti a mimo sebe pustiti možné a náležité není: V. M. jakožto vrchnosti jemu představené, žádám a tímto psaním se dotazuji, ráčíte-li mně to poctivému k slušné nápravě, na kteréž bych já přestati mohl, chtíti přivésti, či jinde svého opatření vyhledávati mám? Nebo bych nerad, aby ta věc v ta místa vznášena byla, odkudž by academia pražská žádné pochvaly a zlepšení míti nemohla. Na to jisté patrně a brzké odpovědi žádám. S tím etc. Datum v Praze v pondělí po sv. Františku léta 1608.“

Příloha 3

Vybrané Carolidovy básně s tematikou hudby v chronologickém řazení

1591	<i>Epigrammatum liber primus</i> , Pragae: Typis Danielis Adami a Weleslavina
B1b	„Pro natali D. Iohannis Cauti Festa dies rediit, Baptistae sacra Iohanni; Hac Domino laudes, musica turba damus. Tu quoque Iohannis pulchro qui nomine gaudes, Nobiscum celebres voce sonante Deum.“
B2ab	„Vitus Kazatelik Hostoninus. Vita Ceu Harmonia. Vita hominum vana est, certo tamen ordine debet Ire, velut junctis vocibus harmonia. Id quoties tremula summum cano voce Iehovam Expendo, ut doctam Musicus harmoniam.“

1591	<i>Epigrammatum liber secundus</i> , Pragae: Typis Danielis Adami a Weleslavina
D1a	„In cantores Quidam rudes ridere Cantores solent, Cum sint inertes, quod tamen artem venditent: His me Patronum non rogatus offero; Vitam fovere nomine artis desidem Quod censeant, quam latrocinii, pulchrius, Et laude dignos et favore iudico.“

1595	Liber epigrammatum ad Sigismundum Kozel , Pragae: Danielis Adami a Weleslavina
C6b	<p>„In cantiones Bohemicas descriptas ab Ioh. Mak. Colon. <i>Aevi simplicitas haec Cantica sacra prioris Condidit in laudes officiosa DEI.</i> <i>Iohannes pulcro transcripta Colonius ausu, Nunc nova et illa magis cantibus apta facit.</i> <i>Sanctus uterque labor: qui novisti, utere felix, Utque DEO placeas, pectus in ore loca.”</i></p>
1596	Jacobus Handl Gallus, Moralia , Noribergae: In officina typographica Alexandri Theodorici
A1b	<p>„AD CANTOREM MODULORUM HANDELIUM <i>Rumor HANDELIUM perisse dixit Quum putre acciperet cadaver urna: Sed falso HANDELIUM perisse dixit Rumor funera nulla sentientem.</i> <i>Quod mortale fuit satumque terra, Mors terrae, invida, reddidit parenti.</i> <i>Vivit HANDELIUS superstes astris, Vivit HANDELIUS superstes orbi,</i> <i>Illic mente pia, sed hic perenni Laborum genio integer suorum.</i> <i>Viventem adspice, quisquis occinendo Vel mores sapiens honestiores, Vel Musas facies politiores, Vel motus animi quietiores.</i> <i>Hic iunctim omnia praestat (hunc prehende Qui Musas colis elegantiores) Victurus genio LIBER perenni.</i> <i>M. Georgius Carolides a Karlsperga, civis novae Pragae¹²³</i></p>
1597	Farrago symbolica sententiosa , Pragae: typis Danielis Adami
K4a	<p>„Anagrammatismi. Iacobus Chimarrheus <i>Ubi Chorus, hic ars mea.</i> <i>Musarum est ubicunque chorus, mea panditur hic ars Ut tantum ad Musas me rear esse satum.</i> <i>Viderat hoc Caesar ter maximus ille Rodolphus, Aulae cum voluit me comitem esse suae: Qui stabili imperio Musisque choroque praeessem, Ingenio facili, dulcisono ore Pater.“</i></p>
1597	Farrago symbolica sententiosa , Pragae: Danielis Adami a Weleslavina
H4a	<p>„Musica <i>Musica divinis si serviat usibus, ars est Grata Deo et menti dulcis amica piae.</i> <i>Si Bacchi aut Veneris turpes vertatur in usus, Cum strepitu Sathanæ clamor inanis erit.“</i></p>

123) Úvodní báseň ke sbírce *Moralia* Jacoba Galla Handla, CVETKO, op. cit. v pozn. 100, s. 141.

1606	Georg Lauterbeck, Politia historica. O vrchnostech a správcích světských , Praha: u dědiců Daniele Adama z Veleslavína
A1b	„Gallus, Haranteae gentis decus exprimit. Ales: Tempora definit voce, vigilque cubat. CHRISTOPHORUS magno dum servit adestque RUDOLPHO, Advigilat et reliquo tempore Carmen amat. Geor. Carol. a Carlsperga, Poeta Caesareus“ ¹²⁴
1608	Kryštof Harant z Polžic a Bezdržic, Putování, aneb cesta z království českého do města Benátek , Praha: u dědice Daniele Adama z Veleslavína
(*)4a	„Epigramma de insignibus et studiis generosi Baronis ac Domini, D. Christophori Harant de Polzicz et Bedruzicz etc. S. C. M. Consilarii et Cubicularii. GALLUS, Haranteae gentis decus exprimit, Ales, Prae reliquis uno in nomine CHRISTOPHORI. Dux generis Gallus, canere et pugnare peritus Tempora definit voce, vigilque cubat: Nocturnos abigit lemures, vanosque timores, Vastaque in angustum corda Leonis agit. Sic et Harantaeus, dum servit, adestque RUDOLPHO, (Quo melior nullus Caesare Caesar erat) Militat et vigilat, consultaque sana ministrat, Tota metus nullum norit ut Aula locum. Quod superest, laetis dat tempus amabile Musis, Dulce melos sacris provenit unde Choris. Cantica miramur, paucis imitanda, Melodi, Quae Baro Marte potens, nobilis arte facit. M. Geor. Carol. a Calsperga [!] P. C.“
1612	Sophonias propheta , Praegae: typis Jonathae Bohutsky ab Hranicz
K2b	„De S. Remigio ad Harmoniam musicam Remigius vita, doctrina et morte beatus Ad pia nos sacra gaudia luce vocat. Ille Deo Regem Francum gentemque lucratus, Rhemensis Templi Praesul et auctor erat. Sanavit laesos, inopes ditavit, et aevi Plenus, caelo animam, corpus humoque dedit. Pro 2 Parte. Tu quoque Remigii Sancto qui nomine gaudes, Alme Pater, sanctum santi imitere decus. Dirige commissam divino remige navem, Sana aegros, inopes pasce piosque fove. Sic tua decurso mortalis tramite vitae Magna solo stabit gloria, summa polo.“

124) Verše na erb Kryštofa Haranta z Polžic a Bezdržic.